Восени 1943 р. Радянська армія, долаючи шалений опір ворога, вийшла до Дніпра. Форсувала його в багатьох місцях і повела бої за розширення плацдармів. 6 листопада нацистських окупантів вигнали з Києва. Взяття міста відбулося до чергової річниці жовтневої революції, відтак без врахування тактичної ситуації, що призвело до численних невиправданих жертв.

Після форсування Дніпра війська 1-го Українського фронту розпочали визволення Малинського району, на території якого безпосередні бойові дії вели 60-а армія (командуючий генерал-лейтенант І.Д.Черняхівський) та 13-а армія (командуючий генерал М.П. Пухов). Титанічними зусиллями знекровлені у тяжких боях за форсування Дніпра радянські воїни, в тяжкі погодні умови, в дощ і сніг, переслідували ворога. Вже 11 листопада 1943 р. було визволено Нову Гуту. Бійці 132-ої стрілецької дивізії, відбивши контратаки ворога, оволоділи Старою Гутою, Будо Вороб'ями та Федорівкою. 226-а стрілецька дивізія оволоділа Малинівкою, чим полегшила завдання своєму лівому сусіду – 112-й стрілецькій дивізії, яка готувалася до штурму Малина. 12 листопада 1943 р. Малин був звільнений. Командир розвідроти Лупінов о 5 годині ранку ввірвався в місто. Раптовий напад на ворога привів до його відступу. Німці залишили склади з майном, техніку, два завантажених залізничних ешелони.

Південніше Малина 332-а дивізія до вечора 12 листопада визволила Нянівку, Барвінки; 13 листопада – Скурати, Владівку, Вишів, Недашки, Йосипівку; 14 листопада – Діброву, Баранівку, Буки, Візню. Цього ж дня радянські війська увійшли у Чоповичі. Всього у ці дні було визволено 20 населених пунктів Малинщини.

Знекровлена Радянська армія на визволеній території Малинщини розпочала тотальну мобілізацію: на фронт відправляли всіх придатних до служби чоловіків віком від 17 до 50 років. Цих чоловіків, одягнутих у цивільний одяг і озброєних однією гвинтівкою на 5—10 бійців, називали «чорна піхота». Багато з них загинули в перших боях.

Опір нацистів наростав. Ворог за будь яку ціну прагнув зупинити наступ радянських військ і знову оволодіти Києвом. 13 листопада командування фронтом прийняло рішення про перехід 13 і 60 армій до оборони по лінії Федорівка-Бобер-Базар-Чоповичі-Черняхів.

15 листопада нацисти перейшли в контрнаступ. На Брусилівському напрямку було кинуто близько 800 ворожих танків. Німцям знову вдалося оволодіти Черняховом (22 листопада 1943 р.), Коростенем (27 листопада 1943 р.). З 1 по 5 грудня 1943 р. німці зосередили на території нашого краю 4 танкових та 4 піхотних дивізій (300 танків), серед них танкова дивізія СС Лейбштандарте «Адольф Гітлер» – елітне танкове з'єднання у складі військ Ваффен-СС Німеччини, що було перекинуте з Італії і оснащене новими важкими танками «тиграми», «пантерами» і самохідними артилерійськими установками, а також 10 артилерійських полків і декілька штурмових бригад. За допомогою цього угрупування, як згадує у своїх спогадах німецький генерал Ф.Меллентін, планувалося розгромити 60-ту радянську армію, оволодіти Радомишлем, Малином і розвинути наступ вздовж залізничної дороги на Київ.

Радянське командування, добре розуміючи небезпеку нацистського контрнаступу, вводило в бій нові резерви. 5 грудня в район Малина почали прибувати перші залізничні ешелони з частинами 4-го гвардійського танкового корпусу генерала Полубоярова. Це були 12-а гвардійська танкова і 3-я гвардійська мотострілецька бригади.

Про значення цих боїв свідчить той факт, що під час роботи Тегеранської конференції за участю Сталіна, Рузвельта та Черчілля радянський керівник повідомив своїх союзників про ускладнення обстановки на радянсько-німецькому фронті, взагалі про стан справ під

Києвом, зокрема про бої на лінії Житомир-Малин-Коростень.

Нацисти завдавали ударів із району Потіївки на Ходори, Ворсівку, Малин, с також із району Радомишля на Візню і Малин. Німецький генерал Л. Раус кинув у прорив між 15-им і 30-им стрілецькими корпусами Червоної армії північніше Черняхова дві танкові дивізії, підсилені батальйоном тяжких танків «тигр» в загальній кількості 400 бойових машин. Але генерал І.Д. Черняхівський зумів до цього часу закрити цей розрив, перекинувши на допомогу 271-й стрілецькій дивізії полковника І.Говорова з району Радомишля 317-й винищувально-протитанковий полк під командуванням підполковника Т.Филемонова та танкові частини.

Шлях німцям на Ворсівку з боку Ходорова було закрито. За героїзм і відвагу, виявлені в боях під цим селом, гвардії старшині М.Маслову, гвардії сержантам В.Шаталіну, П.Турбіну, Г.Голіщихину, О.Федюкову було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Високий героїзм і відвагу проявив в бою неподалік Королівки екіпаж танку Т-34 в складі командира, молодшого лейтенанта В.Єрмолаєва, механіка-водія сержанта О.Тимофєєва і заряджаючого Сорокіна. Підбивши два «тигри», тридцятичетвірка запалала від пострілу третього. Командир прийняв рішення іти на таран. Хвилина, друга і ось палаючий танк на повній швидкості врізався в «тигра». Тріск металу струснув повітря, над полем піднявся стовп чорного диму. Екіпаж виконав наказ ціною свого життя. За цей подвиг молодшому лейтенанту В. Єрмолаєву і сержанту О. Тимофєєву посмертно присвоєно звання Героїв Радянського Союзу.

Та все ж, противник силами 140 танків і двох полків піхоти прорвав оборону 121-ої стрілецької дивізії під командуванням генерал-майора І. Ладигіна в районі Нянівки і почав наступ на Малин. Шість «тигрів» вийшли до Букача, вісім – на північну околицю Ворсівки. Найсильніший удар німецьких військ прийшовся на перший танковий батальйон під командуванням С.Садовничого і мотострілецький кулеметний батальйон капітана В.Смолякова. Та бійці стояли на смерть. Серед них весь час знаходились комбат мотострілків В.Смоляков, його заступник В.Ужвіюк, комісар П.Воробйов. Командир танка «Т-34» В. Козлов знищив декілька гармат і десятки фашистів, підбив два німецьких танки. Але й сам загинув смертю героя.

В цей же час до 30 ворожих танків з піхотою прорвалися через бойові порядки 54-ої бригади гвардійського танкового корпусу північніше Мірчі і почали наступати в напрямку

Федорівки та Візні. Зав'язався жорстокий бій. А.Криворот, ветеран 60-ої армії згадує про ці події: «На вістрі оборони опинилася артилерійська батарея. Вигідна позиція була у гармати під командуванням Г. Шашкова, яка закривала вузьку горловину яру. Один за одним йшли німецькі танки, самохідки, автомашини і мотоцикли з піхотою. Перший удар прийняли на себе піхотинці, які змушені були відступити. Настала черга артилеристів. Постріл лунав за пострілом. Спинився головний танк, застиг на місці замикаючий. Німці не могли зрозуміти, звідки по них ведуть вогонь. На хвилину запинилися. Цього було досить, щоб три інших танки теж застигли на місці. Гармата все била і била. Та ось ворог помітив її. Німці кинули піхотинців під прикриттям «фердинандів». В цей час рядовий С. Абельханов ціною свого життя підірвав протитанковими гранатами ще два танки. Але ворог несамовито рвався на позицію гармати. Розпочалася рукопашна атака. Батарейці разом із піхотинцями знищили понад півсотні фашистів. Ворог відступив. Вранці 11 листопада гітлерівці направили на позицію гармати танки і піхоту з боку Радомишля. Артилеристи відбивали атаку за атакою. Тільки до наступного ранку в живих залишився один Шашков. На позицію гармати пробився єфрейтор Сидорчук. Вони вдвох із Шашковим відбивали атаки. Загинув Сидорчук. Бій вів один Шашков. Німці оточили бійця, він з протитанковою гранатою кинувся на ворога і підірвався разом з фашистами. Коли надійшла підмога, гвардії майор Заремба нарахував перед гарматою Шашкова тринадцять танків і самохідок, біля шести десяти вбитих гітлерівців. За мужність і героїзм, проявлені в цьому бою, Г. Шашкову було присвоєно звання Героя Радянського Союзу».

Жорстокий бій тривав і на висоті 166 неподалік Ворсівки. Гвардійська мотострілецька бригада під командуванням полковника М. Леонова закріпилася на лінії Ворсівка-Бучки. На вістрі атаки опинилася друга рота гвардії лейтенанта В. Зубарєва. О десятій годині ранку 8 грудня ворожа артилерія відкрила вогонь. Після артпідготовки в бій пішли танки, за ними піхота. Було відбито декілька атак. Порідішали ряди наших солдатів. Але ворог кидав в атаку все нові і нові сили. Ціною великих зусиль гітлерівцям вдалося вбити клин в позиції другої роти. Б. Бертеньєв, боєць роти із в'язкою гранат кинувся під ворожий танк і ціною свого життя зупинив його. Ще один танк підбив М. Гордєєв. Але танки продовжували просуватися вперед. Героїчно билася вся рота. Проте утворилася загроза прориву її бойових позицій. Тоді В. Зубарєв із зв'язкою гранат поповз назустріч танку. Автоматна черга тяжко поранила лейтенанта і він прийняв рішення – вмерти, але не пропустити ворога. Загалом рота знищила чотири танки, а решта змушена була повертатися назад. Командира батальйону капітана Дутова поранило, тоді командування взяв на себе його заступник капітан Т. Кушнір. Атака йшла за атакою, але ворог так і не зумів прорватися. Висоту 166 південніше Малина вдалося відстояти. Капітана Т.К.Кушніра було нагороджено орденом Червоною Зірки.

Жорстокий бій тривав і поблизу с. Зибен. В оточенні опинилися наші танкісти. Командування обороною взяв на себе мол. лейтенант О. Манякін. Атаки гітлерівців відбивали ще зовсім молоді нещодавні випускники танкового училища, які не маючи

бойового досвіду, мужньо протистояли десяткам німецьких танків. Настало 10 грудня, на оборонну лінію сунули десятки німецьких танків. Розгорівся жорстокий бій. По машині молодшого лейтенанта О.Манякіна вдарили з усіх боків. Танк спалахнув, але екіпаж продовжував бій. Громовий вибух сколихнув околицю. Герої загинули, але не відступили. В пам'ять про мужнього воїна сьогодні одна з вулиць Ворсівки носить його ім'я.

Командир 322-ої стрілецької дивізії Герой Радянського Союзу генерал-майор П.М.Лащенко так описує бої в районі Ворсівки: «Вранці 7 грудня противник кинув близько сотні танків у напрямку районного центру Малин. Зазнавши відчутних втрат, батальйон 1087 полку майора Михайлова за наказом командира корпусу відійшов до Федорівки. Наступаючи, гітлерівці застосовували переважно один і той самий прийом. Зранку їхні танкові групи підтягували резерви, атакували нашу оборону, відшуковуючи вразливі місця і з великими для себе втратами пробивалися на кілька кілометрів вглиб, потім зупинялись, підтягували резерви, а наступного дня повторювали теж саме. Радянські війська пристосувалися до такої тактики фашистів. Вибираючи для оборони найвигідніші в протитанковому відношенні райони, ми спішно обладнували їх протягом ночі і вранці зустрічали ворога вогнем з усіх видів зброї, прагнучи нанести йому максимальні втрати. Бої вели до настання ночі, незважаючи на те, що на окремих ділянках гітлерівцям вдавалося прорвати наші бойові порядки. Щоб ворог не вдарив зранку нам в спину, в сутінках, під прикриттям сильної охорони, ми відходили трохи назад і знову займали оборону під носом фашистських танків».

Протягом 6-8 грудня частини 12-ої та 14-ої танкових бригад та 3-ої мотострілецької бригади 4-го гвардійського танкового корпуса вели великі важкі оборонені бої на східному березі р. Візня. Найтяжчий бій розгорівся перед фронтом оборони третього танкового батальйону Героя Радянського Союзу капітана І. Барміна. Декілька танків і бронемашин противника загорілось, але піхота продовжувала наступати. В цей момент допомогу батальйону надали автоматники старшого лейтенанта Ф. Ткаченка. Атака була відбита. Але ворог ще двічі атакував. 9 грудня гвардійці-танкісти і автоматники відбивали одну атаку за другою. Екіпаж танка Т-34 під командуванням К. Свішкіна в цьому бою підбив два фашистських танки, вивів із строю дві штурмові гармати і «фердинанд», знищивши декілька кулеметів. І.Є. Бармін уміло керував своїми підрозділами, власним прикладом надихав бійців. Під час чергової ворожої атаки відважний командир загинув. У знак пам'яті про І.Є.Барміна на Алеї Слави у Малині встановлений бюст героя.

На Алеї Слави у Малині встановлено і бюст В. Алексухіна, який також загинув у ці дні на малинській землі. 15 грудня 1943 р. при виконанні бойового завдання літак заступника командира ескадрильї 617-го штурмового авіаполку ст. лейтенанта В.Т. Алексухіна був збитий у районі с. Янівка (Іванівка). Відважний льотчик спрямував свій охоплений

полум’ям штурмовик на колону танків противника і загинув. Це було останнє піке відважного льотчика, що повторив подвиг М.Гастелло [340]. За зразкове виконання бойових завдань командування, мужність, відвагу і героїзм, виявлені у боротьбі з нацистськими загарбниками 4 лютого 1944 р. В.Т. Алексухін посмертно удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

9 грудня ціною величезних зусиль ворогові вдалося продавити оборону 4-го гвардійського танкового корпусу і відтіснити головні сили його 14-ої гвардійської бригади до південно-західної околиці Малина.

На світанку 10 грудня бої розпочалися з новою силою. 300 ворожих танків і п’ять полків піхоти безперервно атакували наші позиції. Нацисти зайняли Візню, Рудню Городищанську, Федорівку. Однак тяжкими кровопролитними боями радянські воїни вимотали ворога. Противнику так і не вдалося досягти своєї мети: розгромити війська 1-го Українського фронту і скинути їх з дніпровських плацдармів. Контрнаступ німців був призупинений по всьому фронту. Частини 15-го стрілецького корпусу закріпилися на рубежі Рудня Городищанська, Меделівка, Вишевичі. Нацисти в свою чергу перейшли до оборони на лінії Краснобірка, Мірча, Ворсівка. Тепер, коли резерви у них закінчилися, ініціатива знову переходить в руки радянських військ.

У результаті стрімкої контратаки частин 15-ого стрілецького корпусу генерала І.І. Людніков гітлерівці були вибиті з Візні і Федорівки. 336-а, 322-а стрілецькі дивізії і 7-ий гвардійський танковий корпус генерала Сулейкова в результаті наполегливих атак до кінця дня 10 грудня оволоділи залізничною станцією Ірша.

Протягом 14-16 грудня фашисти здійснили спроби розвинути наступ проти частин 69-ої армії південніше Малина, які, однак, успіху не мали. 1-а гвардійська армія генерала А.А. Гречко вела тяжкі бої по оволодінню раніше залишеного плацдарму на західному березі р. Тетерів. Отже, завдяки мужності радянських воїнів спроба нацистів пробитися до Києва не увінчалася успіхом.

Жорстокі бої під Малином продовжувалися до 19 грудня. За свідченням очевидців, поле бою було схоже на кладовище розбитої техніки. Дорогу ціну заплатили радянські війська під час оборонних боїв біля Малина. Лише в боях за визволення Ворсівки загинуло 668 радянських бійців.

Про події під Малином і Ворсівкою в листопаді-грудні 1943 р. розповідає художній фільм «Контрудар», знятий за сценарієм І.Малишевського режисером В.Шевченко на кіностудії ім. О.Довженка. Після звільнення Ворсівки у селі неподалік церкви був розташований командний пункт 4-го гвардійського танкового корпусу, а на північній околиці села – штаб 60-ої армії під командуванням І. Черняховського.

Подвиг простого солдата, який витримав на своїх плечах основні тяготи війни, не був забутий. У Ворсівці споруджено меморіальний комплекс у знак вдячності воїнам-визволителям та жителям села, які не повернулися з тієї страшної війни.

https://history-malyn.in.ua/vorsivka-v-epitsentri-boyiv-za-vyzvolennya-malynshhyny-vid-natsystiv/